

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

**Töre Ahunyň Risalasy, Yazar: Töre Murad Rahmankulu
(Aşkabat: Dilmaç, 1993)**

**Tore Akhund's Treatise, by Tore Murad Rahmankulu
(Ashkabat: Dilmach, 1993)**

**Değerlendiren / Reviewed by
Orzasahet ORAZOV**

*Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı
Assistant Professor, Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Zonguldak, Turkey
dostluk1991@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1942-0120*

Öz: İslam'a göre, yeryüzünün halifesi ve en saygın varlığı olarak yaratılan insanoğlu, sadece hayattayken değil, vefat ettikten sonra da aynı saygınlık ve hürmete layık görülmüştür. Bu nedenle İslam edebiyatında, özellikle fıkıh kitaplarında vefat etmiş olan bir insana karşı yerine getirilmesi gereken vazifeler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Konu genellikle fıkıh kitaplarının "Kitabu'l-cenâiz" bahsinde incelenirken, ayrıca konuyu anlatan müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserlerden birisi de "Molla Töre" namıyla bilinen Türkmenistan'lı âlim Töre Murad Rahmankulu'nun Risale'sidir. Türkmenistan Türkçesinde kaleme alınan Risâle, yedi fasıl ve tamamlayıcı son fasıldan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Molla Töre, Risale, Fasıl, Cenaze, Müteveffa.

Abstract: According to Islam, humankind was created as the caliph and the most respected being of the earth. He was deemed worthy of the same dignity and respect not only when he was alive but also after he died. For this reason, tasks related to a person who died in Islamic literature, especially fiqh books, are described in detail. The subject is usually mentioned in the book of "Kitabu'l-cenâiz" of Islamic law books, and the books about the subject are also written. One of these works is the Risale, of Turkmenistan scientist Töre Murad Rahmankulu, known as "Molla Töre". Risale, written in Turkmenistan Turkish, consists of seven chapters and a complementary final chapter.

Keywords: Molla Tore, Tractate, Chapter, Funeral, Deceased.

Töre Murad Rahmankulu 1839 senesinde¹ dünyaya gelmiş son dönem Türkmenistanlı fakihlerdendir. Buhara'da 20 sene civarı öğrenim gördüğü söylenen Töre Murad, daha çok Molla Töre, Töre Âhund adıyla meşhurluk kazanmıştır. Kendisi fıkıh ilminden başka, kalam, tefsir, mantık, tarih, astronomi gibi ilimlerle de iştigal etmiştir. Merv'deki medresesinde birçok talebe yetiştirmiş olan Töre Murad, 1895 senesinde Merv'de vefat etmiştir. Kendisinin sözü edilen risalesi dışında, bir de beş yüz farklı meseleye açıklık getirdiği belirtilen bir mecmuası bulunmaktadır.² Bir de günümüzde Türkmenistan İlimler Akademisi Milli Yazma Eserler Enstitüsünde Molla Töre'nin şahsi kütüphanesine ait 1000 civarında yazma eser bulunup, eserlerin üzerinde kendi adının kayıtlı olduğu mühürler bulunmaktadır.³

İslam'a göre, hayatta olan insanlar kadar vefat etmiş olan insanlar da saygın ve hürmete layıktır. Bu husus naslarda açıkça ifade edilmektedir. Bu nedenle vefat etmiş olan insanlara karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülükler kaynaklarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle füru fıkıh kitapların ibadetler bölümünün son kısmı bu konuya ayrılırken, konuyu anlatan müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserlerden birisi de Molla Töre'nin *Risale*'sidir. *Risale*'de vefat etmek üzere bulunan bir insanın (muhtezar) durumundan başlayıp, defnedilinceye kadar, hatta sonraki yas tutma konuları da dâhil olmak üzere müteveffa ile ilgili hususlar gündeme getirilmektedir. Esasen talebeler ve genel Müslüman çoğunluk için kaleme alınan *Risale*,⁴ Molla Orazkulu Nurmammet tarafından Arapça harfli eski Türkmenceden günümüz Türkmen diline kiril alfabesine sadeleştirilerek aktarılmış, "Töre Ahunyň Risalasy" adıyla 1993 senesinde Aşkabat'ta neşredilmiştir.⁵

Molla Töre'nin genel hatlarıyla tanıtımını yapmak istediğimiz *Risale*'si, kısa yedi fasıl ve bir mütemmim fasıldan oluşmaktadır. Müellif her fasılın başına ele alacağı konuyu anlatan bir başlık eklemiş, konuların delillerine yer vermeden dönemindeki cenaze konusuyla ilgili meselelere cevap olacak şekilde bazen farklı görüşlere de yer vererek kaleme almıştır. Biz de bu çalışmada müellifin takip ettiği yöntemi izleyerek, özet bir şekilde fasıllardaki önemli bulduğumuz bilgileri aktarmayı amaçladık.

"Ölmek Üzere Olan Kişi (İle İlgili Hükümlerin) Beyanı" diye adlandırılan birinci fasılda, kısaca muhtezarla ilgili yapılması gereken hususlar sıralanmaktadır. Nitekim yüzü kibleye olacak şekilde sağ tarafına yatırılmasının sünnet olduğunu ifade ettikten sonra, muhtezara kelime-i şehadet telkin edilmesinin gerektiği, Yasin ve diğer surelerin okunmasının faydasının dokunacağı söylenmiştir.

1 Molla Töre'nin doğum tarihiyle ilgili 1826 ve 1836, vefat ettiği tarihle ilgili ise, 1895 ve 1896 tarihleri belirtilmektedir. Günümüzde kabrindeki yazıda 1839-1895 tarihi kaydedilmiştir. bk. Muhammetgylyç Muhammetniyazov, Ylmyň Hem Edebiň Soltany (Aşkabat: y.y., 2013), 9-10.

2 Muhammetniyazov, Ylmyň Hem Edebiň Soltany, 38.

3 Aşyrow A., Mämmetjumaýew A., Guzuçyýewa G., Türkmen Dilindäki Golýazmalar (Aşkabat: Miras, 2007), 1/8.

4 Töre Murad Rahmankulu, Töre Ahunyň Risalasy, (Aşkabat: Dilmaç, 1993), 23.

5 Araştırmamıza rağmen *Risale*'nin ne müellif ne de asıl harflerle kaleme alınmış bir nüshasına ulaşamadık.

Müteveffaya “abdest aldırmanın usulü” ve “cenazeyi yıkamanın usulü” şeklinde iki konuyu ele alan ikinci fasıl, “Cenaze yıkamanın beyanı” diye adlandırılmıştır. Kimlere abdest aldırmanın gerektiği hususu ele alınırken, şayet müteveffa buluş yaşına gelmiş veya buluşa gelmemiş olmasına rağmen abdest ve namazın ne olduğunu anlayacak yaşa gelmiş mümeyyiz çocuk ise, abdest aldırılır. Ancak gayr-i mümeyyiz çocuk için abdest aldırılmaya gerek yoktur. Abdest aldırmanın usulüyle ilgili yapılacaklar sıralandıktan sonra, müteveffanın başına mesh etme hususunda “Cenazenin başına mesh etmek konusu ihtilafıdır. Bazıları mesh edilir, bazıları edilmez demişlerdir. Mesh edilmez diyenlerin görüşünün isabetli olduğu söylenmiştir” denmektedir. (Risale, 5). “Cenazeyi yıkama” bahsinde ise, konu bağlamındaki yapılacaklar anlatılır ve cenazenin hayattayken secde esnasında yere dokunan mahallerine gül suyu sürüldükten sonra, “Tabuta da güzel koku sürerler. Yani, üç, beş veya yedi defa tabutun dış cephesine itir, gül suyu ve kâfur gibi güzel koku sürerler” (Risale, 5) denilerek, bir Müslümanın ölüsünün de çok saygın olduğuna dikkat çekilir.

Üçüncü fasılda “Cenazenin kefenlenmesinin beyanı” başlığı altında, müteveffaya, duruma göre kefen-i zaruret, kefen-i sünnet ve kefen-i kifâye şeklinde üç tür kefenleme işleminin yapıldığı belirtilmektedir. Bu bağlamda ayrıca şöyle bir ilave getirilmektedir: “Cenazenin kefeni hayattaki elbisesine göredir. Yani, hayattayken giydiği güzel elbisesi on kuruşluk (tenge) ise, (kefeni de) on kuruşluktur, on beş kuruşluk ise, on beş kuruşluk (kefen) etmek gerekir” (Risale, 6). Fazilet ve takva ehli kişilerin başına ise sarık giydirmenin iyi olacağı söylenmiştir. Beyaz olanı daha uygun olmakla beraber kefen için tüm renkler caiz görülmektedir. Kefen için kullanılacak kumaşın temiz olduktan sonra, yeni veya eski olması arasında bir fark yoktur. Ancak ölü için en güzel kefenin hayatta ibadet ederken giydiği elbisesi olduğu vurgulanmıştır.

Müellif *Risale*'nin bu başlığı altında kısaca havâic-i asliyye konusuna değinerek bunlara, hayatı idame ettirmek için gerekli olan ev, arazi, elbise, kitap, kap-kacak, yere serilen döşek, yorgan, süt için bulundurulmuş inek veya deve gibi gündelik ihtiyaca yönelik olan şeyleri örnek vermektedir. Örnekte zikredilenler müellifin yaşadığı dönemdeki gündelik ihtiyaçların nereler olduğu hususunda bir bilgi sağlamaktadır.

Müteveffaya kefeninin nasıl sarılacağı hususuna açıklık getirildikten sonra, bir erkeğin kadını, kadının da erkeği yıkayamayacağı, hatta bir kocanın vefat etmiş olan hanımını dahi yıkayamayacağını, ancak başkası bulunmadığı durumda bir görüşe göre hanımının kocasını yıkayabileceğini belirtmiştir. Vefat etmiş olan buluş çağına gelmedik çocuk ise, kadın, erkek herhangi bir kişi tarafından yıkanabilir. Konuyu müteakip ölü olarak veya diri olarak doğup vefat eden çoğun yıkanması, isim konması, cenazesinin kılınması mevzularına açıklık getirildikten sonra, kâfir olarak ölen ve parçalanarak ölen kimselere uygulanacak hükümlerden söz edilmektedir.

“Ölüye cenaze namazı kılmanın beyanı”, dördüncü faslın konusudur. Cenazesi kılınacak kişinin kadın veya erkek oluşuna göre niyet edilmesi şarttır. Aksi halde cenaze namazını kılan kişinin namazı sahih olmaz. Şayet müteveffanın kadın veya erkek olduğunu öğrenemezse, “İmamın kendisine dört farz-ı kifâye tekbiri ile namazını kılmak üzere olduğu şu meyyite namaz kılmak üzere niyet ettim, hâlisân lillâhi Teâlâ, Allâhü Ekber” diye niyet etmesi gerekir.

Cenaze namazında dört tekbirden birisi eksik olursa, namaz bozulur. Namaz esnasında ifa edilen diğer şeylerin eksikliğinden dolayı ise bozulmaz. Nitekim birisi cenaze namazının bir veya birkaç tekbirine yetişmediyse, yetişemediği tekbirleri cenaze musalladan kaldırılmadan alsa, namazı sahih olur. Aksi halde sahih olmayıp, namazı geçersiz olmaktadır. Cenaze namazı kılındıktan veya ölü defnedildikten sonra, orada bulunan insanların müteveffa için “Bu zatı iyi bilirdik” şeklinde hüsnü şehadette bulunmaları, o zat için fayda sağlar.

Ölünün teşyii/kabristana taşınması ve defin işlemini ele alan beşinci fasılda şu konular beyan edilmiştir. Cenaze evden çıkarılırken, ayağı öne gelecek şekilde çıkarmanın bir zararı olmamakla beraber, ayağı arkaya gelecek şekilde başı ileri tutularak evin kapısından çıkarılması daha uygundur. Şafiiler kabrin içindeki cenazenin konulacağı yerin şakk (kabrin içinde kible tarafına veya ortasına dere gibi çukur kazmak) şeklinde yapılmasını uygun görürken, Hanefiler kabrin sünnete uygun olan lahit (kabrin kible tarafının naaş sığacak büyüklükte oyulması) şeklinde olmasını tercih etmişlerdir.

Cenaze defnedildikten sonra, uzunca bir vakit kalıp, kabrin başında Kur’ân okumak, dua etmek müstehap olmakla beraber, “defnetmeden önce, kişi başına bir avuç toprak alıp, Kur’ân’dan “Fatiha”, “Kul hüveallahü ehad” gibi sureleri okuyup, “küf” deyip üfleyip, ellerindeki toprağın hepsini bir araya getirdikten sonra saçsalar, ölüye faydası çok olur” (*Risale*, 12).

Ölünün gündüz defnedilmesi daha uygun olmakla beraber, gece de defnedilebilir. Kabrin etrafı hayvanların çiğnememesi için tavanı açık bir duvar ile çevrilmesinde bir beis yoktur. Ancak, kabir üzerine bir mescit veya benzeri bina yapmak mekruhtur. Müteveffanın iyi ve salih olarak bilinen kimselerin bulunduğu mezara defnedilmesi müstehaptır. “Cenaze gömüldükten sonra yer sahipli olmaz veya bir Müslüman kişinin kabir içerisinde malı kalmamış ise, ceset kabirden çıkarılmaz”. Ancak, kabirde başkasına ait malın kaldığını öğrenirlerse, tek bir kuruş dahi olsa kabir açılıp, mal sahibine iade edilir. Taziye için üç günden fazla yas tutmak doğru olmamakla beraber, “ölü yakınına üç güne kadar bir defa taziyede bulunmak caizdir. Üç gün geçtikten sonra mekruhtur. Cenaze sahibinin daha da hüzünlenmesine sebebiyet vermeyecekse, cenaze defnedildikten sonra taziyede bulunmak, daha sonra taziyede bulunmaktan iyidir.” (*Risale*, 14).

Hüzünden dolayı sessiz ağlamanın bir zararı olmamakla birlikte, “sesli ağlamak, yüz yırtmak (tırmalamak), başına toprak saçmak, elini birbirine çarpmak, kendi-

kendini dövmek, vücuduna vurmak cehalet dönemi adetlerinden olup, batıl ve mekruhtur.” (Risale, 14).

Altıncı fasılda, “Kabir ehline selam vermek ve ziyaret etmenin âdâbının beyanı” konusu izah edilmektedir. Müellif haftanın tüm günlerinde kabir ziyaretinin yapılabileceğini belirtmekle beraber, Perşembe günü sabah namazı vaktinin girdiği tan zamanı, Cuma günü Cuma namazı sonrası, Cumartesi de güneş doğmadan önce ziyaret edilmesinin daha iyi olacağını ifade etmiştir. Ziyarete giderken önce evde her rekâtında birer defa Fatiha, Âyetel-kürsi ve üç İhlâs olmak üzere iki rekât namaz kılınıp, sevabının ölünün ruhuna hediye edilmesi müstehaptır. Kabir ziyaretini yapan kişi oradaki metfun kişiler şehit kimseler ise ona göre, Müslüman ve gayri Müslimler karışık ise ona göre, sadece Müslüman kimselerden oluşuyorsa da ona göre dua okur. Bundan sonra müellif, ziyaretçinin okuyacağı sureleri ve umulan sevabın kimlerin ruhlarına nasıl hediye edileceğini izah eder. Ancak müteveffanın etrafından dönmenin, kabre eli uzatıp yüze silmenin ve de öpmenin doğru olmayacağını, fakat anne ve baba için yapıldığında bir kavle göre beis olmadığını ifade edildiğini belirtmiştir.

Molla Töre bu fasılda ölmüş olan bir zattan dilekte bulunmakla ilgili şunları söylemektedir: Eğer birisi ölmüş olan zatın kendisinden fayda göreceğine veya kaybolmuş malını hazır edeceğine ya da hastalığına şifa vereceğine niyetle duada bulursa, kişi dinden çıkar, eşi talak/boş olup, artık kendisine haram olur. İster hayatta olan ister vefat etmiş olan bir veli zatın yoluna, herhangi bir şey bağışlamak kesinlikle haramdır. Hem veren hem de alan kişi ağır günah işlemiş olur. Bir veli zatın yoluna bağış edilerek kesilen hayvan meyte hükmündedir. Bir hayvanı, kendilerini sevdiklerinden dolayı hayatta ve hali vakti yerinde olan veli bir zatın şahsına, Allah yoluna demeden sadece hediye olarak verseler bir beis olmayacağı gibi, vefat etmiş olan bir Allah dostunun neslinin fakir olanlarına, Allah hakkı için deyip, sadaka olarak verseler de bir beis olmaz. Burada müellif kendi dönemindeki birçok kişinin ulemanın nasihatlerini dikkate almadıklarını ve böylece bu tür günahlara müptela olduklarını belirtmiştir.

Molla Töre son yedinci fasılda Kur’ân okumak ve sadaka vermektan hâsil olacak sevabın niyetlenen ölüye mi, yoksa tüm Müslüman ölümlere mi bağışlamanın iyi olacağı konusunu gündeme getirmektedir. Bu konuda iki görüş vardır. Bazıları böyle durumda tüm Müslümanlara hediye etmek daha iyidir derken, bazıları bir kısmını Peygamber (a.s.)’ın pâk ruhuna, gerisini ise niyetlenen merhuma hediye etmenin daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Müellif burada ilk görüşün daha uygun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca müellif vefat etmiş olan kişilerin ruhlarının özellikle Cuma günü akşamları ve gündüzleri⁶ yakınlarının kapısı önüne gelip, kendileri için sadaka verilmesi veya Kur’ân okunup sevabının bağışlanması için istekte bulunacaklarını ifade etmiştir.

6 Perşembeyi Cumaya bağlayan ikindi vaktinden itibaren Cuma günü gündüz vakitleri.

Bundan sonra Molla Töre mezkûr yedi fasıl üzerine bazı tamamlayıcı bilgiler ilave etmiştir. Nitekim vefat eden kimse daha yıkanmadan yanında Kur'ân'ın okunmaması, cenazeyi yıkayan, kefenini hazırlayanların büyük sevap kazanacakları, vefat eden erkek birisinin kefeni için ipekten başka bir şey bulunmadığında kefen-i kifayet ile yetinmede bir beis olmayacağı, kadınların cenaze namazını kılmalarının caiz olduğu gibi konulardan söz etmiştir. Ayrıca risalenin son kısmında, bir kimsenin öldüğü gün, üçüncü, yedinci, kırkıncı, seneyi devriyesi günlerde, insanlara yemek verip, Kur'ân okutmaları hususunda iki görüşün bulunduğunu belirtmektedir. Birinci görüşe göre kesinlikle caiz değildir. Diğer bir görüşe göre ise, şayet riya ve adet gereği olmadan sırf Allah rıza için yapılırsa mübah olur, belki de taat ve ibadet cihetinden bir amel olur demişlerdir.

Molla Töre Murad Rahmankulu XIX. asırda, İslam dinini temsil eden Orta Asya bölgesi'nin nadir âlimlerinden birisidir. Kendisinin hacmi küçük *Risale*'sinde, vefat etmiş olan bir Müslümana yapılacak son vazifeyle ilgili konular, fazla detaya girilmeden özlü bir şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Talebeler ve genel Müslüman çoğunluk için kaleme alınan *Risale*'de kendi döneminde gündem olan konulara cevap verilmiştir. Böylece *Risale*, günümüzde de hala devam eden benzer bazı yanlış uygulamalara da cevap niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Aşyrow A., Mämmejtumaýew A., Guzuçyýewa G. *Türkmen Dilindäki Golýazmalar*. 2 cilt. Aşkabat: Miras, 2007.
- Muhammetniyazov, Muhammetgylyç. *Ylmyň Hem Edebiň Soltany*. Aşkabat: y.y, 2013.
- Töre Murad Rahmankulu. *Töre Ahunyň Risalasy*. Aşkabat: Dilmaç, 1993.

